

Ο μαρξικός αποπροσανατολισμός της μεθόδου

Ο ευρέως γνωστός «Πρόλογος» του Μαρξ στο έργο του *Συμβολή στην κριτική της πολιτικής οικονομίας* του 1859 είναι περισσότερο συναφής με το παρόν πλαίσιο. Υποστηρίζει δυο εξίσου σημαντικές προτάσεις. Πρώτον, ότι η επί μακρόν καθιερωμένη κοινωνική μεταβολική διάταξη του κεφαλαίου αποτελεί την τελευταία ανταγωνιστική μορφή της κοινωνικής αναπαραγωγής στην ανθρώπινη ιστορία και, δεύτερον, ότι οι υλικοί όροι για την υπέρβαση του δομικού ανταγωνισμού της παρούσας κυρίαρχης κοινωνικοοικονομικής διάταξης δημιουργούνται εντός του πλαισίου της υφιστάμενης αστικής κοινωνίας. Αυτά είναι τα λόγια του:

Ο αστικός τρόπος παραγωγής είναι η τελευταία ανταγωνιστική μορφή της κοινωνικής διαδικασίας της παραγωγής –ανταγωνιστικής όχι υπό την έννοια του ατομικού ανταγωνισμού αλλά ενός ανταγωνισμού που απορρέει από τους κοινωνικούς όρους ύπαρξης των ατόμων– ωστόσο οι παραγωγικές δυνάμεις που αναπτύσσονται εντός της αστικής κοινωνίας δημιουργούν επίσης τους υλικούς όρους για μια λύση αυτού του ανταγωνισμού.¹

Η πρώτη πρόταση είναι σημαντική λόγω του ότι ο ανταγωνισμός κεφαλαίου/εργασίας είναι θεμελιώδης ταξικός ανταγωνισμός, που υποτάσσει τη συντριπτική πλειονότητα της κοινωνίας στην ιεραρχική δομική κυριαρχία του κεφαλαίου. Πρόκειται για μια σχέση κυριαρχίας και υποτέλειας, ανεπίδεκτη οποιασδήποτε αναμόρφωσης, η οποία δεν θα μπορούσε να αναπαραχθεί με βιώσιμο τρόπο σε μια μελλοντική κοινωνία αντιστρέφοντας τους ρόλους μεταξύ της κυριαρχούμενης τεράστιας πλειονότητας και της κυρίαρχης μικρής μειονότητας. Διότι η τελευταία θα ήταν απολύτως ανίκανη να αναπαράγει αφ' εαυτής τους πρωταρχικούς όρους της ύπαρξης ακόμα και για τον ίδιο τον εαυτό της, πόσο μάλλον για το σύνολο της κοινωνίας.

Όσον αφορά την κρίσιμη συνάφεια της δεύτερης πρότασης, είναι αναγκαίο να

¹ Ο I. Mészáros είναι ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου του Σάσσεξ και μέλος της Ακαδημίας Επιστημών της Βουδαπέστης.

θυμόμαστε ότι χωρίς ένα προηγμένο επίπεδο παραγωγικής δραστηριότητας, ένα επίπεδο πλήρως επαρκές για την ικανοποίηση των γνήσιων αναγκών της ολότητας των κοινωνικών ατόμων –σε αντιπαράθεση με την εξαιρετικά διακριτική διανομή του κοινωνικού προϊόντος υπέρ μιας μικροσκοπικής μειονότητας στο παρελθόν– οι συγκρούσεις και οι ανταγωνισμοί ολοένα θα ξεκινούν εκ νέου². Αυτός είναι ο λόγος που ο Μαρξ επιμένει στην ίδια σελίδα του «Προλόγου», η οποία παρατίθεται από το έργο του *Συμβολή στην κριτική της πολιτικής οικονομίας*, ότι «Καμία κοινωνική διάταξη δεν καταστρέφεται ποτέ προτού να έχουν αναπτυχθεί όλες οι παραγωγικές δυνάμεις για τις οποίες είναι επαρκής και νέες ανώτερες σχέσεις παραγωγής ποτέ δεν αναπληρώνουν παλαιότερες προτού οι υλικοί όροι για την ύπαρξή τους δεν έχουν ωριμάσει εντός του πλαισίου της παλαιάς κοινωνίας. Ως εκ τούτου η ανθρωπότητα θέτει στον εαυτό της μόνο εκείνα τα προβλήματα που είναι ικανή να λύσει, καθώς μια εγγύτερη εξέταση θα δείξει πάντα ότι το ίδιο το πρόβλημα πηγάζει μόνο όταν οι υλικοί όροι για την επίλυσή του είναι ήδη παρόντες ή τουλάχιστον στην πορεία της διαμόρφωσής τους»³.

Δυο σχόλια απαιτούνται σ' αυτό το σημείο, όχι μόνο προκειμένου να αποφύγουμε παρανοήσεις αλλά επίσης για να αντικρούσουμε μια ορισμένη επιπόλαια εχθρότητα. Το πρώτο είναι ότι ο Μαρξ κάνει λόγο μόνο σχετικά με τη δημιουργία των αναγκαίων υλικών όρων εντός του πλαισίου της παλαιάς κοινωνίας, επαναλαμβάνοντας την ίδια έκφραση αρκετές φορές σε ένα σύντομο χωρίο. Έχει πλήρη επίγνωση της ανάγκης να αναπτυχθούν πλήρως οι πολιτικοί και πολιτισμικοί/θεσμικοί –όπως επίσης και οι διαθέσιμοι εκπαιδευτικοί– όροι που παρουσιάζουν μια μεγάλη πρόκληση για το μέλλον. Αυτός είναι ο λόγος που ο Μαρξ υπογραμμίζει, σε οξεία αντίθεση με τον ουτοπικό σοσιαλισμό, όπως η θέση του Ρόμπερτ Όουεν –που «χωρίζει την κοινωνία σε δύο μέρη [τους εκπαιδευτές και τους εκπαιδευόμενους], ένα από τα οποία είναι ανώτερο στην κοινωνία»– ότι «ο εκπαιδευτής πρέπει να εκπαιδευτεί και ο ίδιος»⁴. Και αναφέρεται επιπλέον στο αναπόφευκτο ιστορικό καθήκον της «παραγωγής σε μια μαζική κλίμακα της κομμουνιστικής συνείδησης», που σημαίνει «τη συνείδηση της αναγκαιότητας μιας θεμελιώδους επανάστασης»⁵. Με άλλα λόγια η επιτυχής ολοκλήρωση του ιστορικού καθήκοντος απαιτεί την εκπλήρωση ενός επαναστατικού πολιτικού, θεωρητικού και εκπαιδευτικού εγχειρήματος στο οποίο ο ίδιος ο Μαρξ αφιέρωσε όλη του τη ζωή, ακριβώς λόγω του ότι αυτές οι διαστάσεις της υπό συζήτηση ιστορικής πρόκλησης δεν ήταν δυνατόν να αναμένεται ότι θα επιλυθούν μέσω των αυθόρμητων υλικών διαδικασιών της παλαιάς κοινωνίας.

Το δεύτερο σχόλιο που πρέπει να προστεθεί εδώ αφορά τη βραδύτητα και τον επείγοντα χαρακτήρα των προβλημάτων που έχουμε να αντιμετωπίσουμε υπό τους παρόντες ιστορικούς όρους της ανταγωνιστικής διάταξης του κεφαλαίου. Διότι από αυτήν την άποψη οι δεκαετίες της ανάπτυξης μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο έχουν κάνει την κατάσταση ασύγκριτα σοβαρότερη από όσο ήταν στη διάρκεια της ζωής

του Μαρξ. Ασφαλώς ο Μαρξ είχε υπογραμμίσει ήδη το 1845 ότι, λόγω των αλλοτριωτικών ανταγωνισμών του κεφαλαιακού τρόπου του κοινωνικού αναπαραγωγικού ελέγχου, «στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων φτάνει ένα στάδιο όπου παράγονται παραγωγικές δυνάμεις και μέσα συναλλαγής τα οποία, υπό τις υφιστάμενες σχέσεις, προκαλούν μόνο ζημιά και δεν είναι πλέον παραγωγικές αλλά καταστροφικές»⁶. Και, προλαμβάνοντας το νόημα της πασίγνωστης προειδοποίησης της Ρόζας Λούξεμπουργκ σχετικά με το «σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα», ο Μαρξ επέμεινε επίσης στο ίδιο έργο ότι «τα πράγματα έχουν φτάσει σε τέτοιο κρίσιμο σημείο που τα άτομα πρέπει να ιδιοποιηθούν την υφιστάμενη ολότητα των παραγωγικών δυνάμεων, όχι μόνο για να επιτύχουν την αυτοδραστηριοποίηση, αλλά επιπλέον για να διασφαλίσουν απλώς την ίδια τους την ύπαρξη»⁷.

Εντούτοις, αυτό που τη δεκαετία του 1840 ήταν μόνο ένα κατά τι απόμακρο ενδεχόμενο, ακόμα κι από στρατιωτική και τεχνολογική άποψη, αποτελεί σήμερα μια αναντίρροπα τρομακτική πραγματικότητα. Διότι από την εποχή που γράφτηκαν αυτές γραμμές από τον Μαρξ η ανθρωπότητα είχε να αντιμετωπίσει όχι μόνο τις κτηνωδίες δύο καταστρεπτικών παγκόσμιων πολέμων, μαζί με μια πολλαπλότητα λιγότερο καθολικών αλλά εξαιρετικά καταστροφικών στρατιωτικών πυρκαγιών –συμπεριλαμβανομένου του πολέμου του Βιετνάμ και της παρούσας πλέον επιδιωκόμενης γενοκτονικής παρέμβασης από τη συντριπτική κυρίαρχη ιμπεριαλιστική δύναμη στη Μέση Ανατολή– αλλά επιπλέον την προοπτική μιας δυνητικής εξολόθρευσης όλης της ανθρωπότητας και ταυτοχρόνως ακόμα και την καταστροφή κάθε μορφής ζωής στη Γη, μέσω των πυρηνικών, χημικών και βιολογικών όπλων μαζικής καταστροφής που είναι έτοιμα να ενεργοποιηθούν με τη μεγαλύτερη ευχέρεια. Και σαν να μην έφταναν όλα αυτά, οι πανταχού παρούσες επιβαλλόμενες παραγωγικές πρακτικές της *καταστροφικής παραγωγής* του κεφαλαίου εμπλέκονται με ενεργό τρόπο ήδη σήμερα προκειμένου να επιφέρουν μη αναστρέψιμη βλάβη στην *ίδια τη Φύση*, υπονομεύοντας με αυτό τον τρόπο τους στοιχειώδεις όρους της ύπαρξης της ανθρωπότητας. Κατά συνέπεια, ενώ από τη μία μεριά το παραγωγικό δυναμικό που θα μπορούσε να τεθεί καταρχήν σε εποικοδομητική χρήση δεν είχε ούτε κατ' ελάχιστο προσεγγιστεί στο παρελθόν, από την άλλη μεριά η *καταστροφική πραγματικότητα* των συνεχιζόμενων εξελίξεων –τόσο στο στρατιωτικό όσο και στο κοινωνικά αναπαραγωγικό επίπεδο– όχι μόνο συναγωνίζεται αλλά υπερβαίνει μακράν τις παραγωγικές δυνάμεις της ανθρωπότητας μέχρι του σημείου της δυνητικά ολοκληρωτικής καταστροφής, υπό τον έλεγχο των υπέρ του δέοντος πρόθυμων προσωποποιήσεων του κεφαλαίου. Διότι η καταστροφή είναι πολύ ευκολότερη από την κατασκευή. Αυτό είναι που τροποποιεί σήμερα με αναπόφευκτο τρόπο την πρόταση του Μαρξ που παρατέθηκε νωρίτερα, σύμφωνα με την οποία «η ανθρωπότητα θέτει στον εαυτό της μόνο προβλήματα που είναι ικανή να λύσει».

Όπως αναφέρθηκε στις τελευταίες παραγράφους του Τμήματος 7.5, υπό τις πα-

ρούσες συνθήκες της εντεινόμενης δομικής κρίσης του κεφαλαιοκρατικού συστήματος η επεξεργασία ενός ποιοτικά διαφορετικού, *μη ανταγωνιστικού* τρόπου διαμεσολάβησης του κοινωνικού μεταβολισμού αποτελεί τον κρίσιμο όρο επιτυχίας για το μέλλον. Επομένως το αναγκαίο ενδιαφέρον με τα ζητήματα της μεθόδου που θα ήταν κατάλληλη για να δαμάσουμε τα σοβαρά προβλήματα και τις δυσκολίες της δικής μας ιστορικής εποχής μετάβασης είναι στενά συνδεδεμένα με αυτό το ζήτημα. Δεν είναι ανάγκη να υπερτονιστεί η σημασία αυτής της ποιοτικά νέας διαμεσολαβητικής απαίτησης. Διότι εφόσον αποδειχτεί αδύνατο να επεξεργαστούμε στο προσεχές μέλλον έναν μη ανταγωνιστικό τρόπο διαμεσολάβησης της σχέσης μεταξύ της ανθρωπότητας και της Φύσης, όπως επίσης και ανάμεσα στα ίδια τα άτομα, αυτό θα καθιστούσε το πραγματοποιήσιμο της ίδιας της θέσπισης μιας γνήσια σοσιαλιστικής αναπαραγωγικής διάταξης μάλλον ζοφερό.

Από αυτή την άποψη, το αναγκαίο σημείο αφετηρίας για τον αναπροσανατολισμό της μεθόδου που κληρονομήθηκε από το παρελθόν είναι να υποβάλλουμε σε μια ριζική κριτική την καθιερωμένη μορφή της κοινωνικής αναπαραγωγικής διαμεσολάβησης υπό την εξουσία του κεφαλαίου. Αυτό το ζήτημα μπορεί να συνοψιστεί με αναφορά στη θεμελιώδη διαφορά μεταξύ *διαμεσολαβήσεων πρώτης και δεύτερης τάξης*. Οι τελευταίες, όπως τις γνωρίζουμε, είναι με έναν ανεξαγόραστο τρόπο *ανταγωνιστικές διαμεσολαβήσεις*, που συγκροτούν ένα σύστημα κοινωνικού μεταβολικού ελέγχου που πρέπει να το υπερβούμε στο σύνολό του, σαν φαύλο «οργανικό σύστημα», και να το αντικαταστήσουμε από την *ηγεμονική εναλλακτική* του, που συγκροτείται και παγιώνεται εκ νέου, σαν ιστορικά βιώσιμο και πλήρως συνεργατικό *οργανικό σύστημα*. Η θεωρία του Μαρξ για την αλλοτρίωση⁸, σαν το εξηγητικό πλαίσιο των ανταγωνιστικών δεύτερας τάξης διαμεσολαβήσεων του κεφαλαίου, αφορά κυρίως αυτά τα προβλήματα· τόσο οι πρώτες διαγνώσεις όσο και λύσεις που διαρθρώνονται στο σύστημα του *in statu nascendi*, γραμμένες απ' αυτόν στο Παρίσι και δημοσιευμένες μεταθανάτια υπό τον τίτλο των *Οικονομικών και φιλοσοφικών χειρογράφων του 1844*.

Η αντίθεση μεταξύ των πρωταρχικών και των ανταγωνιστικών δεύτερας τάξεως διαμεσολαβήσεων είναι απολύτως εντυπωσιακή. Οι ουσιώδεις για όλες τις επιπλέον μορφές της κοινωνικής αναπαραγωγής δομικά απαιτούμενες πρωταρχικές διαμεσολαβήσεις είναι:

- η αναγκαία, περισσότερο ή λιγότερο αυθόρμητη ρύθμιση της βιολογικής αναπαραγωγικής δραστηριότητας και του μεγέθους του βιώσιμου πληθυσμού σε σύνδεση με τις διαθέσιμες πλουτοπαραγωγικές πηγές
- η ρύθμιση της εργασιακής διαδικασίας μέσω της οποίας η αναγκαία ανταλλαγή μεταξύ της δεδομένης κοινότητας και της φύσης μπορεί να παράγει τα αγαθά που απαιτούνται για την ανθρώπινη ικανοποίηση, όπως επίσης και τα κατάλληλα εργασιακά εργαλεία, παραγωγικά εγχειρήματα και γνώση μέσω των οποίων η ίδια η αναπαραγωγική διαδικασία μπορεί να διατηρηθεί και να βελτιωθεί

- η καθιέρωση κατάλληλων ανταλλακτικών σχέσεων υπό τις οποίες οι ιστορικά μεταβαλλόμενες ανάγκες των ανθρώπινων όντων μπορεί να συνδεθούν από κοινού με σκοπό τη βελτιστοποίηση των διαθέσιμων φυσικών και παραγωγικών – συμπεριλαμβανομένων και των πολιτισμικά παραγωγικών– πλουτοπαραγωγικών πηγών
- η οργάνωση, ο συντονισμός και ο έλεγχος της πολλαπλότητας των δραστηριοτήτων μέσω των οποίων οι υλικές και πολιτισμικές απαιτήσεις της επιτυχούς κοινωνικής μεταβολικής αναπαραγωγικής διαδικασίας των προοδευτικά πιο σύνθετων ανθρώπινων κοινοτήτων μπορεί να διασφαλιστούν και να περιφρουρηθούν
- η έλλογη κατανομή των διαθέσιμων υλικών και ανθρώπινων πλουτοπαραγωγικών πηγών, που θα καταπολεμά την τυραννία της σπάνης μέσω της οικονομικής (υπό την έννοια της εξοικονόμησης) χρήσης των τρόπων και μέσων αναπαραγωγής της υφιστάμενης κοινωνίας, όσο το δυνατόν πάνω στη βάση του επιτευχθέντος επιπέδου της παραγωγικότητας και εντός των ορίων των εδραιωμένων κοινωνικοοικονομικών δομών και
- τη θέσπιση και διαχείριση των κανόνων και των ρυθμίσεων της δεδομένης κοινωνίας σαν ένα σύνολο, σε σύνδεση με τις άλλες πρωταρχικές μεσολαβητικές λειτουργίες και προσδιορισμούς.

Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε, κανένα από αυτά τα πρωταρχικά μεσολαβητικά επιτακτικά καθήκοντα δεν προσκαλεί καθαυτό την καθιέρωση *δομικών ιεραρχιών κυριαρχίας και υποτέλειας* σαν το αναγκαίο πλαίσιο της κοινωνικής μεταβολικής αναπαραγωγής. Σε οξεία αντίθεση, οι δεύτερης τάξης μεσολαβήσεις του κεφαλαιοκρατικού συστήματος δεν θα μπορούσαν να είναι περισσότερο διαφορετικοί σε χαρακτήρα. Μπορούν να συνοψιστούν με τον ακόλουθο τρόπο:

- η *πυρηνική οικογένεια*, που διαρθρώνεται ως «μικρόκοσμος» της κοινωνίας και, επιπλέον του ρόλου της στην αναπαραγωγή του είδους, συμμετέχει σε όλες τις αναπαραγωγικές σχέσεις του κοινωνικού «μακρόκοσμου», συμπεριλαμβανομένης της αναγκαίας μεσολάβησης των νόμων του κράτους για όλα τα άτομα και, ως εκ τούτου, [είναι] άμεσα αναγκαία για την αναπαραγωγή του κράτους
- αλλοτριωμένα μέσα παραγωγής και οι «προσωποποιήσεις» τους μέσω των οποίων το κεφάλαιο αποκτά «σιδηρά βούληση» και ανθεκτική συνείδηση, αυστηρά εξουσιοδοτημένη για να επιβάλει στον καθένα συμμόρφωση με τις αποκτηνωμένες αντικειμενικές απαιτήσεις της δεδομένης κοινωνικής μεταβολικής διάταξης
- χρήμα που προσλαμβάνει μια πολλαπλότητα μυστικοποιημένων και ολοένα περισσότερο κυρίαρχων μορφών στην πορεία της ιστορικής ανάπτυξης με ευθεία τάση προς τον παγκόσμιο ασφυκτικό κλοιό του υφιστάμενου σήμερα διεθνούς νομισματικού συστήματος
- φετιχοποιημένοι παραγωγικοί σκοποί, που υποτάσσουν με τη μία ή την άλλη μορ-

φή την ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών (και την αντίστοιχη προμήθεια χρηστικών αξιών) στις τυφλές προσταγές της κεφαλαιακής επέκτασης και συσσώρευσης

- εργασία δομικά χωρισμένη από τη δυνατότητα του ελέγχου τόσο σε κεφαλαιοκρατικές κοινωνίες, όπου πρέπει να λειτουργεί σαν μισθωτή εργασία που εξαναγκάζεται και τυγχάνει εκμετάλλευσης μέσω οικονομικού καταναγκασμού, όσο και υπό τη μετακεφαλαιοκρατική εξουσία του κεφαλαίου επί της πολιτικά κυριαρχούμενης εργασιακής δύναμης
- κεφαλαιοκρατικές παραλλαγές της διαμόρφωσης του κράτους στο παγκόσμιο περιβάλλον τους, όπου αντιμετωπίζουν το ένα το άλλο (ενίοτε ακόμα και με τα πλέον βίαια μέσα, σύροντας το ανθρώπινο είδος στο χείλος της αυτοκαταστροφής) σαν αυτοπροσανατολιζόμενα εθνικά κράτη και
- την ανέλεγκτη παγκόσμια αγορά εντός του πλαισίου της οποίας οι συμμετέχοντες, προστατευμένοι από τα αντίστοιχα εθνικά κράτη τους σε έναν βιώσιμο βαθμό από τις επικρατούσες σχέσεις ισχύος, πρέπει να προσαρμοστούν στους επισφαλείς όρους της οικονομικής συνύπαρξης, ενώ επιδιώκουν να εξασφαλίσουν το ανώτερο πραγματοποιήσιμο πλεονέκτημα για τους ίδιους, υπερνικώντας τεχνηέντως τους ανταγωνιζόμενους αντίστοιχούς τους, σπέρνοντας αναπόφευκτα με αυτόν τον τρόπο τους σπόρους ολοένα περισσότερων καταστροφικών συγκρούσεων.

Σε σχέση με τον τρόπο με τον οποίο όλα αυτά τα συστατικά του εδραιωμένου τρόπου του κοινωνικού μεταβολικού ελέγχου συνδέονται από κοινού είμαστε σε θέση να μιλήσουμε μόνο για έναν *φαύλο κύκλο*. Διότι οι συγκεκριμένες δευτέρας τάξης μεσολαβήσεις υποστηρίζονται αμοιβαία μεταξύ τους, καθιστώντας αδύνατη την αντίκρουση της αλλοτριωτικής και παραλυτικής δύναμης οποιασδήποτε από αυτές, εφόσον ληφθεί μεμονωμένα, ενώ αφήνουμε ακέραια την τεράστια δύναμη αυτοαναγέννησης και αυτοεπιβολής του συστήματος συνολικά. Στη βάση επώδυνων ιστορικών αποδείξεων η αλήθεια του ζητήματος, η οποία προκαλεί αμηχανία, είναι ότι το κεφαλαιοκρατικό σύστημα επιτυγχάνει να επιβάλλει εαυτόν—μέσω των δομικών αλληλοσυνδέσεων των συστατικών μερών του— απέναντι σε επιμέρους χειραφετητικές προσπάθειες που αποσκοπούν σε περιορισμένους συγκεκριμένους στόχους. Επομένως, αυτό που πρέπει να αντιμετωπιστεί και να υπερνικηθεί από τους αντιπάλους της εδραιωμένης, αδιόρθωτα διακριτικής διάταξης της κοινωνικής μεταβολικής αναπαραγωγής δεν είναι μόνο η θετικά αυτοσυντηρούμενη δύναμη του κεφαλαίου για απόσπαση υπερεργασίας, αλλά επίσης η καταστρεπτική αρνητική δύναμη—η φαινομενικά αποκρουστική αδράνεια— των κυκλικών συνδέσεών του⁹.

Η αντίληψη που οραματίζεται την εκτόπιση των ανταγωνιστικών δευτέρας τάξης μεσολαβήσεων του κεφαλαίου είναι αδιαχώριστη με την επανεκτίμηση με ριζικό τρόπο

πο της μεθοδολογικά πρωτογενούς αντίθεσης μεταξύ της *σκοπιάς της φιλοσοφίας* που κληρονομήθηκε από τον τυπικό αστικό χαρακτήρισμό της κοινωνικής διάταξης και της ποιοτικά διαφορετικής σκοπιάς που μας παρέχει ο ίδιος ο Μαρξ. Όπως έχει διατυπώσει την τελευταία, στη 10η από τις *Θέσεις για τον Φόουερμπαχ*, ο Μαρξ επέμεινε ότι «Η σκοπιά του παλαιού υλισμού είναι η *αστική κοινωνία* η σκοπιά του νέου είναι η *ανθρώπινη κοινωνία*, ή η *κοινωνική ανθρωπότητα*». Την ίδια στιγμή, ο τονισμός της συνάφειας αυτής της αναγκαίας αναχώρησης από τη σκοπιά της αστικής κοινωνίας στον αναπροσανατολισμό της μεθόδου του Μαρξ δεν μπορεί να περιοριστεί στον παλαιό τύπο του υλισμού, που αντιπαρατίθεται σε αυτήν τη συγκεκριμένη Θέση για τον Φόουερμπαχ με τη μαρξική υπεράσπιση του υλισμού. Διότι είναι γεγονός πως οι θεωρητικές ιδεαλιστικές φιλοσοφίες, συμπεριλαμβανομένης και της φιλοσοφίας του Χέγκελ –με το αξίωμά τους περί «αθροιστικών ατομικοτήτων», που, όπως υποστηρίζεται, σαν συμφεροντολόγα άτομα επιβάλλουν τα στενά ατομιστικά αντικρουόμενα συμφέροντα κάθε επιμέρους ατόμου εναντίον όλων των άλλων– χαρακτηρίζονται από τους ίδιους περιορισμούς σκοπιάς. Ο Μαρξ το κατέστησε αυτό σαφές στον «Πρόλόγο» του στη *Συμβολή στην κριτική της πολιτικής οικονομίας* του 1859 υπογραμμίζοντας ότι

Η έρευνά μου με οδήγησε στο συμπέρασμα ότι ούτε οι νομικές σχέσεις ούτε οι πολιτικές μορφές δεν μπορούν να εννοηθούν είτε αφ' εαυτού είτε πάνω στη βάση μιας επονομαζόμενης γενικής ανάπτυξης του ανθρώπινου πνεύματος, αλλά αντιθέτως πηγάζουν από τους υλικούς όρους του βίου, την ολότητα των οποίων ο Χέγκελ, ακολουθώντας το παράδειγμα των Άγγλων και των Γάλλων στοχαστών του 18ου αιώνα, συνοψίζει υπό τον όρο *αστική κοινωνία* η ανατομία αυτής της αστικής κοινωνίας, ωστόσο, πρέπει να αναζητηθεί στην πολιτική οικονομία.¹⁰

Ο λόγος για τον οποίο η υιοθέτηση της «σκοπιάς της αστικής κοινωνίας» σαν γενική αρχή προσανατολισμού της φιλοσοφίας πρέπει να υποβληθεί σε μια ριζική κριτική ήταν διότι, ανάγοντας με πρόσφορο τρόπο τις *ανταγωνιστικές κοινωνικές αντιφάσεις* της εδραιωμένης κοινωνικής διάταξης στις στενά προσωπικές μεταστροφές συμφεροντολόγων ατόμων, και με αυτόν τον τρόπο δίνοντας υπόσταση σ' αυτές τις αντιφάσεις σαν οντολογικά αξεπέραστες, η πραγματικά υφιστάμενη ιεραρχική κοινωνική διάταξη παρέμενε *καταρχήν υπεράνω κριτικής*. Μπορούσε να συνεχίζει ακριβώς όπως και πριν με τις αναπαραγωγικές δραστηριότητές της εντός του πλαισίου των –καταστροφικών και εντέλει ακόμα και αυτοκαταστροφικών– ανταγωνιστικών δευτέρως τάξης μεσολαβήσεων. Διότι αν τα πραγματικά προβλήματα του κοινωνικού ανταγωνισμού μεταμορφώνονται ατομιστικά και αφαιρούνται αυθαίρετα από το μοναδικό περιβάλλον στο οποίο θα μπορούσαν κατάλληλα να εξεταστούν, δηλαδή στην ίδια την επονομαζόμενη «αστική κοινωνία», όπου οι «υλικοί όροι του βίου»

τα παράγουν και τα αναπαράγουν διαρκώς, σε αυτήν την περίπτωση η υιοθετημένη μεθοδολογική στάση μπορεί να εκπληρώσει με επιτυχία την ιδεολογική λειτουργία της να *ορθολογικοποιήσει το υφιστάμενο* με έναν πλήρως συμφιλωτικό τρόπο. Αυτός είναι ο λόγος που ο Μαοξ επέμενε στο προηγούμενο παράθεμά μας ότι η αστική κοινωνία ήταν «ανταγωνιστική όχι υπό την έννοια του ατομικού ανταγωνισμού αλλά ενός ανταγωνισμού που απορρέει από τους κοινωνικούς όρους ύπαρξης των ατόμων», προσθέτοντας ταυτοχρόνως την αποφασιστική κρίσιμη αίρεση ότι «οι παραγωγικές δυνάμεις που αναπτύσσονται εντός της αστικής κοινωνίας δημιουργούν επίσης τους υλικούς όρους για την επίλυση αυτού του ανταγωνισμού»¹¹. Αυτό ήταν ακριβώς τόσο το είδος της διάγνωσης των πραγματικά υφιστάμενων ανταγωνισμών, όπως επίσης της δυνητικής διάλυσής τους, που έπρεπε να αποφευχθεί από όλους εκείνους που ενστερνίζονταν στις εννοήσεις τους για τον κόσμο τη διαιωνιζόμενη «σκοπιά της αστικής κοινωνίας».

Επιπλέον, αυτό το είδος πραγμάτευσης της «αστικής κοινωνίας», που είχε ήδη υιοθετηθεί από τους μεγάλους διανοητικούς αντιπρόσωπους της εν ακμή αστικής τάξης, είχε το πρόσθετο όφελος γι' αυτούς ότι, χωρίζοντας την περιεκτική *πολιτική* διάσταση των προβλημάτων από την υλική αιτία τους –μέσω της φανταστικής αφαιρέσεως του *κράτους* από την υλική πραγματικότητα της «αστικής κοινωνίας»–, βοήθησαν να δημιουργηθούν οι θεωρητικοί όροι για την εξιδανίκευση του ίδιου του κεφαλαιοκρατικού κράτους. Αυτή η χαρακτηριστική προσέγγιση του δομικού χωρισμού ήταν πρόσφορη με διπλό τρόπο. Διότι μπορούσε, τουλάχιστον καταρχήν, να είναι αποτελεσματική στον πραγματικό κόσμο: η αναγκαία αντιπαράθεση των υλικών και στενά συσχετιζόμενων πολιτικών ανταγωνισμών όπως ξεδιπλώνονταν στην αναπαραγωγική επικράτεια της «αστικής κοινωνίας» αποκλειόταν κατηγορηματικά από τη θεώρηση, ενόψει της ψευδούς εννοιολόγησης της αστικής κοινωνίας σαν το πεδίο της στενά συμφεροντολόγας αθροιστικής ατομικότητας. Και, μέσω του ίδιου τεκμηρίου, στο εξιδανικευμένο χωριστό βασίλειο του κράτους, όπου οι υλικοί ανταγωνισμοί της κοινωνίας δεν μπορούσαν ούτε καν να εξακριβωθούν δεόντως, πόσο μάλλον να υπερνικηθούν επαρκώς, θεωρούνταν δεδομένη με αυθαίρετο τρόπο η απαιτούμενη λύση της μίας και μοναδικής «φυσικής διάταξης» και η αναμφίβολη «ορθολογικότητά» της, αποκλείοντας κάθε δυνατότητα αλλαγής έστω και κατ' ελάχιστο τής δομικά περιχαρακωμένης ιεραρχικής κυριαρχίας της εργασίας από τις αδιάλυτες (και απόλυτα αμετάβλητες) πρακτικές προκείμενες και επιταγές του κεφαλαιοκρατικού συστήματος.

Ως εκ τούτου, η αναμονή οποιασδήποτε θεραπείας από ένα τέτοιο τεχνητά χωριστό δημιούργημα των δύο «βασιλείων», των επονομαζόμενων αστικής κοινωνίας και εξιδανικευμένου «ηθικού κράτους», ήταν αδιανόητη. Το δομικά επιβαλλόμενο εκμεταλλευτικό και καταπιεστικό υλικό θεμέλιο της κοινωνίας –στο οποίο η ζωντανή εργασία ήταν κατηγορηματικά χωρισμένη από τα μέσα παραγωγής και

με αυτόν τον τρόπο ριζικά διαχωρισμένη από την άσκηση κάθε κοινωνικής διοικητικής λειτουργίας— μεταμορφωνόταν χαρακτηριστικά στην επίπλαστη αμοιβαία επωφελή *ισότητα* των ελεύθερα συμβαλλόμενων ατόμων (ανεξαρτήτως των συμφεροντολόγων αλλά δήθεν πλήρως συμβατών με την κοινωνική αρμονία προσωπικών συγκρούσεων)· και το συνολικό δημιούργημα τυλιγόταν στις πραγματοποιημένες επιστρώσεις της μυστικοποίησης που ήταν κατάλληλη για την υλική λειτουργία της αβελτίωτης «αστικής κοινωνίας», προκειμένου να καταστεί ιδεολογικά αποδεκτή. Την ίδια στιγμή, οι *τυπικές/νομικές* διαδικασίες του κεφαλαιοκρατικά εξιδανικευμένου κράτους—που στην πραγματικότητα ήταν *ολοκληρωτικά κυριαρχούμενο* από την *αναγκαία υλική δύναμη του κεφαλαίου*, επιβάλλοντας μέχρι και τις πλέον κατασταλτικές λειτουργίες (εσωτερικά εναντίον της δικής του εργασιακής δύναμης και εξωτερικά υπό τη μορφή πολέμων εναντίον άλλων κρατών), όποτε η υπεράσπιση της εδραιωμένης κοινωνικής διάταξης το απαιτούσε— δεν μπορούσαν ούτε καν να ξεκινήσουν να σχεδιάζουν οποιαδήποτε σημαντική δομική αλλαγή απ’ εαυτές. Διότι οι ζωτικές λειτουργίες του κράτους έχουν ιστορικά διαρθρωθεί σαν η νομική, πολιτική και στρατιωτική (όπως επίσης στις εσωτερικές ταξικές σχέσεις της κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας από τη μεγάλη ποικιλία των εξασφαλισμένων αστυνομικών δυνάμεων) *διατήρηση* των υφιστάμενων δομών κυριαρχίας και υποτέλειας. Έτσι κατέστη δυνατό για τη μεγάλη φυσιογνωμία του κινήματος του Σκωτσέζικου Διαφωτισμού, τον Άνταμ Σμιθ, να εξιδανικεύσει την εξουσία του κεφαλαίου σαν «το φυσικό σύστημα της πλήρους ελευθερίας και δικαιοσύνης»¹². Και ο Χέγκελ επίσης δεν είχε καμία δυσκολία να ανακαλύψει έναν εξίσου συμφιλωτικό και εξιδανικευτικό χαρακτηρισμό και μια νομιμοποίηση για την εδραιωμένη διάταξη θεωρώντας δεδομένο ότι «η αληθινή συμφιλίωση που φανερώνει το κράτος σαν εικόνα και πραγματικότητα του λόγου έχει καταστεί αντικειμενική»¹³.

Άπαξ και οι πραγματικοί ενεργοί όροι της κοινωνικής μεταβολικής διάταξης του κεφαλαίου έχουν οριστεί κατ’ αυτόν τον τρόπο, μέσω του πρόσφορου χωρισμού της «αστικής κοινωνίας» και του κράτους, καμία ιστορικά βιώσιμη συγκεκριμένη λύση δεν μπορούσε να προβλεφθεί σαν η ηγεμονική εναλλακτική στον εδραιωμένο τρόπο αναπαραγωγής χωρίς να εκθέσει την ολοκληρωτική αβασιμότητα των ανταγωνιστικών δομικών προσδιορισμών της. Ο μαρξικός αναπροσανατολισμός της μεθόδου αφιερώθηκε ακριβώς σε αυτό το σκοπό.

Ο Μαρξ μεταχειρίστηκε με σαρκασμό όλους εκείνους που επιθυμούσαν να προσφέρουν στους καταναλωτές κάποιες περιορισμένες και προστατευτικές παραχωρήσεις σχετικά με τη μορφή της *διανομής* που επικρατεί στην κοινωνικοοικονομική διάταξη του κεφαλαίου, ενώ διατηρούσαν τον ανταγωνιστικό τρόπο παραγωγής φετιχιστικά ακέραιο. Έτσι έγραψε ότι:

είναι λοιπόν τέλειος παραλογισμός όταν π.χ. ο Τζ. Στ. Μιλ λέει: «Οι νόμοι και οι όροι της παραγωγής πλούτου έχουν το χαρακτήρα αληθειών του φυσικού κόσμου [...] Αυτό δεν συμβαίνει με τη διανομή του πλούτου. Αυτή είναι ζήτημα αποκλειστικά των ανθρώπινων θεσμών»¹⁴.

Οι «νόμοι και οι όροι» της παραγωγής του πλούτου και οι νόμοι της «διανομής του πλούτου» είναι οι ίδιοι νόμοι με διαφορετική μορφή· μεταβάλλονται και οι δύο, υφίστανται την ίδια ιστορική διαδικασία· και γενικά δεν είναι παρά συνθετικά στοιχεία μιας ιστορικής διαδικασίας.

Δεν χρειάζεται ιδιαίτερη οξύδερκεια για να καταλάβει κανείς ότι π.χ. με αφετηρία την ελεύθερη εργασία, δηλαδή τη μισθωτή εργασία που προέκυψε από τη διάλυση της δουλοπαροικίας, οι μηχανές μπορούν να γεννηθούν μόνο σε αντίθεση με τη ζωντανή εργασία, σαν ξένη ιδιοκτησία και εχθρική δύναμη απέναντί της· ότι δηλαδή αναγκαστικά προβάλλουν σαν κεφάλαιο απέναντι στη ζωντανή εργασία. Εξίσου εύκολο είναι όμως να δει κανείς ότι οι μηχανές δεν θα πάψουν να είναι παράγοντες της κοινωνικής παραγωγής όταν θα γίνουν π.χ. ιδιοκτησία των συνεταιρισμένων εργατών. Στην πρώτη περίπτωση όμως η διανομή τους, δηλαδή ότι δεν ανήκουν στον εργάτη, αποτελεί εξίσου και όρο του τρόπου παραγωγής που βασίζεται στη μισθωτή εργασία. Στη δεύτερη περίπτωση η αλλαγμένη διανομή θα ξεκινά από μια *αλλαγμένη*, δημιουργημένη μονάχα μέσα από την ιστορική διαδικασία νέα βάση της παραγωγής».¹⁵

Φυσιολογικά, ο «τελείως παράλογος» χωρισμός και η αντιπαράθεση του Μιλ μεταξύ παραγωγής και διανομής είχε συλληφθεί προς το συμφέρον της *διαίωσης* της εδραιωμένης αναπαραγωγικής διάταξης σαν σύνολο, δηλώνοντας ότι το συστατικό της παραγωγής συμμετέχει στο χαρακτήρα των *αληθειών του φυσικού κόσμου*. Επομένως, ο Μιλ δεν μπορούσε να προσφέρει άλλες πέρα από κενές ψευδοπαραχωρήσεις ακόμα και στην ίδια τη διανομή. Διότι στο δικό του σχέδιο των πραγμάτων η διανομή έπρεπε να παραμένει *κλειδωμένη εντός των δίθην φυσικά αναλλοίωτων* προσδιορισμών της παραγωγής ως τέτοιας. Η πλήρης αποτυχία όλων των παρεπόμενων προσπαθειών τον 20ό αιώνα από άτολμες φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις μέχρι το μεγαλόφωνα διακηρυγμένο αλλά εντέλει ταπεινωτικά εγκαταλειμμένο σοσιαλδημοκρατικό πρόγραμμα του μετασχηματισμού της κοινωνίας – σύμφωνα με τη συνταγή του «εξελικτικού σοσιαλισμού», που υποτίθεται ότι θα εδραιωνόταν μέσω της μεθόδου της «προοδευτικής φορολογίας» που θα θεσπιζόταν εντός του πλαισίου του «Κοινωνικού Κράτους»– επιβεβαίωσε πλήρως την εγκυρότητα του σαρκασμού του Μαρξ.

Την ίδια στιγμή, καθώς παρείχε ευσεβείς πόθους για έναν σημαντικά αναμορφωμένο τρόπο διανομής, η πιο σημαντική διάσταση του φιλελεύθερου/σοσιαλδημοκρατικού τρόπου προσέγγισης των προβλημάτων –μέσω του άτεχνου *μη διαλεκτικού* χωρισμού αυτού που δεν είναι δυνατόν να χωριστεί στην ίδια την πραγμα-

τικότητα— σήμαινε ότι η *ανταγωνιστική μεσολάβηση* της κοινωνικής μεταβολικής ανταλλαγής δεν μπορούσε ούτε νοητά να αλλάξει σαν η αναγκαία πρακτική προκείμενη του κοινωνικού βίου. Οι αλλαγές μπορούσαν να προβληθούν μόνο στα στενότερα περιθώρια και παρυφές. Κι αυτό ισοδυναμούσε στον αποκλεισμό με κατηγορηματική απολυτότητα οποιασδήποτε ιδέας της θέσπισης του *σοσιαλισμού* σαν της ιστορικά βιώσιμης *ηγεμονικής εναλλακτικής στην κοινωνική διάταξη του κεφαλαίου*.

Αντιθέτως ο ριζικός αναπροσανατολισμός της μεθόδου του Μαρξ είχε εννοηθεί έτσι ώστε να καταστεί εφικτή αυτή η ζωτική προαγωγή προς τη «νέα ιστορική μορφή». Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο υπογράμμισε με τον πλέον εμφιασμένο τρόπο στην τελευταία από τις Θέσεις για Φόουερπαχ ότι «Οι φιλόσοφοι έχουν ερμηνεύσει μόνο τον κόσμο με διάφορους τρόπους· το θέμα είναι να τον *αλλάξουμε*»¹⁶. Η ποιοτική αλλαγή την οποία οραματίστηκε ο Μαρξ —προς την οποία έπρεπε να κατευθυνθεί η μεθοδολογικά ζωτική *κριτική της πολιτικής οικονομίας* σαν η *ανατομία των δομικών ανταγωνισμών της αστικής κοινωνίας*— συνοψιζόταν από τον ίδιο ωσάν η αναγκαία εδραίωση του *κοινού συστήματος της παραγωγής και της διανομής*. Διότι μόνο μέσω αυτού του είδους της κοινωνικής μεταβολικής ανταλλαγής μεταξύ της ανθρωπότητας και της φύσης και ανάμεσα στα ίδια τα άτομα μπορούσε να διαρρηχθεί ο φαύλος κύκλος της *ανταγωνιστικής μεσολάβησης* και να αντικατασταθεί από έναν νέο τρόπο μη ανταγωνιστικής, *κοινής μεσολάβησης*.

Από αυτήν την άποψη, το κεντρικό ζήτημα αφορά την ειδική μορφή της μεσολάβησης μέσω της οποίας ο *ιεραρχικός δομικός καταμερισμός της εργασίας*, υπό την εξουσία του κεφαλαίου, μπορούσε να παραχωρήσει τη θέση του στον *άμεσα κοινωνικό* τρόπο της αναπαραγωγής της «νέας ιστορικής μορφής». Με άλλα λόγια, αφορά τη ρύθμιση των *παραμέτρων* του και την *κατεύθυνση* την οποία —με τα λόγια του Μαρξ— «*αντί ενός καταμερισμού της εργασίας*»¹⁷ (οι υλικές επιταγές του οποίου επιβάλλονται ανεπίσημα στα επιμέρους εργαζόμενα υποκείμενα) η συνειδητά αυτοελεγχόμενη βιοτική δραστηριότητα των κοινωνικών ατόμων θα μπορούσε να ενσωματωθεί σε ένα τόσο παραγωγικά βιώσιμο όσο και ανθρωπίνως εκπληρωμένο σύνολο.

Σύμφωνα με τον Μαρξ, υπό τον καταμερισμό της εργασίας που επικρατεί στην εμπορευματική κοινωνία, τα άτομα μεσολαβούνται μεταξύ τους και συνδυάζονται αναπόδραστα σε ένα *ανταγωνιστικά δομημένο* κοινωνικό σύνολο μόνο μέσω του κεφαλαιοκρατικού συστήματος της εμπορευματικής παραγωγής και ανταλλαγής. Και το τελευταίο κυριαρχείται από την επιταγή μιας ολοένα επεκτεινόμενης ανταλλακτικής αξίας στην οποία κάθε τι άλλο —από τις πιο βασικές όπως επίσης και τις πιο ενδόμυχες ανάγκες των ατόμων, μέχρι τις ποικίλες υλικές και πολιτισμικές παραγωγικές δραστηριότητες στις οποίες εμπλέκονται στην κεφαλαιοκρατική κοινωνία— πρέπει να υποταχθούν απόλυτα.

Το κοινό σύστημα που οραματίστηκε ο Μαρξ τελεί σε οξεία αντίθεση με αυτή την ανταγωνιστικά δομημένη κοινωνική μεσολάβηση που δεν μπορεί παρά να υπερθέτει εαυτόν αδιάστατα επί των ατόμων μέσω της αξιακής σχέσης. Τα βασικά χαρακτηριστικά του κοινού τρόπου της ανταλλαγής απαριθμούνται σε ένα εμβρυώδες σημαντικό χωρίο των *Grundrisse*¹⁸. Επεξηγούνται από τον Μαρξ με τον ακόλουθο τρόπο:

- ο καθορισμός της βιοτικής δραστηριότητας των εργαζόμενων υποκειμένων σαν ένας αναγκαίος και ατομικά μεστός νοήματος συνδετικός κρίκος στην *άμεσα γενική παραγωγή* και η αντίστοιχη *άμεση συμμετοχή* τους στον διαθέσιμο κόσμο των προϊόντων
- ο καθορισμός του ίδιου του κοινωνικού προϊόντος σαν εγγενώς κοινού, γενικού προϊόντος εξαρχής, σε σχέση με *κοινές ανάγκες και σκοπούς*, στη βάση του συγκεκριμένου μεριδίου που τα επιμέρους άτομα αποκτούν στη συνεχιζόμενη κοινή παραγωγή
- η πλήρης συμμετοχή των μελών της κοινωνίας επιπλέον στην *καθαυτό κοινή κατανάλωση*: μια περίπτωση που τυχαίνει να είναι εξαιρετικά σημαντική, ενόψει της διαλεκτικής αλληλοσυσχέτισης μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης, στη βάση της οποίας η τελευταία ορθώς χαρακτηρίζεται υπό το κοινό σύστημα απόλυτα σαν «*παραγωγική κατανάλωση*»¹⁹
- η σχεδιασμένη *οργάνωση* της εργασίας (αντί του αλλοτριωτικού χωρισμού της, που καθορίζεται από επιτακτικές προσαγές της ανταλλακτικής αξίας στην εμπορευματική κοινωνία) με έναν τέτοιο τρόπο ώστε η παραγωγική δραστηριότητα των επιμέρους εργαζόμενων υποκειμένων να μεσολαβείται όχι με μια πραγματοποιημένη-αντικειμενοποιημένη μορφή, μέσω της ανταλλαγής των εμπορευμάτων, αλλά μέσω των *ενδογενώς κοινωνικών όρων του υφιστάμενου τρόπου της ίδιας της παραγωγής* εντός της οποίας είναι ενεργά τα άτομα.

Αυτά τα χαρακτηριστικά καθιστούν απολύτως σαφές ότι το κεντρικό ζήτημα είναι η εδραίωση ενός ιστορικά *νέου τρόπου μεσολάβησης* της μεταβολικής ανταλλαγής της ανθρωπότητας με τη φύση και της προοδευτικά πιο *αυτοκαθορισμένης παραγωγικής δραστηριότητας* των κοινωνικών ατόμων ανάμεσά τους.

Από αυτήν την άποψη, πρέπει να επιδιωχθεί σταθερά το έργο της απομυστικοποίησης. Πρώτον, σε σχέση με την πραγματευμένη μεροληπτικά και με μονόπλευρη αυθαιρεσία έννοια της *ανταλλαγής*, χαρακτηριστικό των θεωρητικών της πολιτικής οικονομίας και των φιλοσόφων που υιοθετούν τη σκοπιά της αστικής κοινωνίας. Για να παραθέσουμε τον Μαρξ:

Ο ατομικός και απομονωμένος κυνηγός και ψαράς, απ' όπου ξεκινούν οι Σμιθ και Ρικάρντο, ανήκει στις κοινότοπες φαντασιώσεις των ροβινσωνιάδων του 18ου αιώνα που

με κανένα τρόπο δεν εκφράζουν, όπως φαντάζονται οι ιστορικοί του πολιτισμού, απλώς μια αντίδραση ενάντια στην υπερεκλέπτυνση και μια επιστροφή σε κάποια παρεξηγημένη φυσική ζωή. Άλλο τόσο δεν βασίζεται σε τέτοιας λογής νατουραλισμό και το Κοινωνικό Συμβόλαιο του Ρουσσώ, που σχετίζει και συνδέει με σύμβαση υποκειμένα από φυσικού τους ανεξάρτητα. Αυτή είναι η επίφαση, η αισθητική και μόνο επίφαση των μικρών και μεγάλων ροβινσωνιάδων. Πρόκειται αντιθέτως για το προανάγκρουσμα της «αστικής κοινωνίας», που από τον 16ο αιώνα ετοιμαζόταν και το 18ο έκανε τεράστια βήματα προς την ωριμότητά της. Σ' αυτή την κοινωνία του ελεύθερου ανταγωνισμού το άτομο εμφανίζεται αποσπασμένο από τους φυσικούς δεσμούς κ.λπ. που σε προηγούμενες ιστορικές εποχές το έκαναν εξάρτητα ενός ορισμένου, περιορισμένου ανθρώπινου συγκροτήματος. Στα μάτια των προφητών του 18ου αιώνα –το προϊόν από τη μια μεριά της διάλυσης των φεουδαρχικών κοινωνικών μορφών και από την άλλη των νέων παραγωγικών δυνάμεων που αναπτύχθηκαν από τον 16ο αιώνα και μετά– πλανιέται σαν ιδανικό που η ύπαρξή του ανήκει τάχα στο παρελθόν. Όχι σαν ιστορικό αποτέλεσμα αλλά σαν αφετηρία της ιστορίας. Γιατί το βλέπουν σαν το Φυσικό Άτομο, σύμφωνα με την αντίληψή τους για την ανθρώπινη φύση, σαν κάτι που δεν γεννιέται ιστορικά αλλά είναι τοποθετημένο από τη φύση. Η αυταπάτη αυτή σημάδεψε μέχρι σήμερα κάθε καινούργια εποχή [...] Μονάχα τον 18ο αιώνα, στην «αστική κοινωνία», αντικρίζει το άτομο τις διαφορές μορφές του κοινωνικού δεσμού σαν απλό μέσο για τους ιδιωτικούς του σκοπούς, σαν εξωτερική αναγκαιότητα. Αλλά η εποχή που παράγει τούτη τη σκοπιά, τη σκοπιά του απομονωμένου ατόμου, είναι ακριβώς η εποχή των πιο αναπτυγμένων μέχρι σήμερα κοινωνικών (γενικών από αυτήν την άποψη) σχέσεων. Ο άνθρωπος είναι με την πιο κυριολεκτική έννοια ζών πολιτικών όχι μόνο ομαδικό ζώο, αλλά και ζώο που μονάχα μέσα στην κοινωνία μπορεί να εξατομικευτεί».²⁰

Στον ενάμιση αιώνα από την εποχή κατά την οποία έγραψε ο Μαρξ αυτές τις γραμμές τίποτε δεν έχει αλλάξει ουσιαδώς από μεθοδολογική και ιδεολογική άποψη στις εννοιολογήσεις που διαμορφώνονται από τη σκοπιά της «αστικής κοινωνίας» και της πολιτικής οικονομίας αντιστοιχώντας στη θέση υπεροχής του κεφαλαίου. Με άλλα λόγια, τίποτε εκτός από το ότι έχουν χάσει την αρχική αφελή ευπιστία τους χάριν της πρόσληψης ενός απροκάλυπτα απολογητικού, και ενίοτε ακόμα και ενός κυνικά σταυροφορικού χαρακτήρα, όπως στην περίπτωση του Χάγιεκ και της ιδίας φάρας. Σήμερα, δεν υφίσταται καμία γενική ψευδαίσθηση που να καλλιεργείται στα σοβαρά σε τέτοια γραπτά. Ωστόσο, η ανιστορική προβολή των κεφαλαιοκρατικών ανταλλακτικών σχέσεων πίσω ακόμα και στο πλέον απόμακρο παρελθόν και η αυθαίρετη υπόθεση της εξιδανικευμένης φυσικότητας του όλου συστήματος για ιδεολογικούς λόγους, από κοινού με την πλασματική ανθρώπινη φύση της απομονωμένης ατομικότητας, είναι πιο προφανής σήμερα περισσότερο από ποτέ.

Επιπλέον, το γεγονός είναι ότι στις διάφορες αντιλήψεις της «αστικής κοινωνίας» η λατρεία του απομονωμένου ατόμου παραποιείται εξαιρετικά. Διότι υπό την εξουσία του κεφαλαίου διαπιστώνουμε «τη μέχρι σήμερα πιο αναπτυγμένη» κοινωνική μορφή των κοινωνικών αναπαραγωγικών σχέσεων στις οποίες το πραγματικά υφιστάμενο άτομο «μπορεί να εξατομικευτεί μόνο μέσα στην κοινωνία». Με άλλα λόγια, δεν μπορούμε ούτε καν να ξεκινήσουμε να σκεφτόμαστε σχετικά με τα στοιχειώδη καθορισμένα χαρακτηριστικά της κεφαλαιοκρατικής ατομικότητας χωρίς τους αξεδιάλυτους οργανικούς δεσμούς με το πιο σύνθετο πλαίσιο των συνεχιζόμενων κοινωνικών προσδιορισμών που γνώρισε ποτέ η ιστορία. Αυτό το ενοχλητικό γεγονός παραμένει μια θεμελιώδης αντίφαση της εδραιωμένης διάταξης και είναι εντελώς ανυπέροβλο εντός των δομικών περιορισμών μιας τέτοιας διάταξης.

Αυτός είναι ακριβώς ο λόγος που η *διανομή* πρέπει να χωριστεί από –και φανταστικά να αντιτεθεί στην– *παραγωγή* προκειμένου να δημιουργήσει την *απατηλή αληθοφάνεια* μιας «φυσικής» διάταξης προσανατολισμένης από (και προς) την άριστη ικανοποίηση των αναγκών της *απομονωμένης ατομικότητας*, αποκρύβοντας όντως την πραγματικότητα των πρακτικών προϋποθέσεων και των αντικειμενικών υλικών επιταγών που επιβάλλονται από την πρόθυμη δράση των *προσωποποιήσεων του κεφαλαίου*.

Σε σχέση με το πεδίο της *παραγωγής* ως τέτοιο, ούτε ακόμα και η πιο απόμακρη *επίφαση* ενός συνεκτικού συστήματος –ενός [συστήματος] ικανού να προέρχεται από το χάος των *στενά ατομιστικών ανταλλαγών* και το οποίο ως εκ θαύματος συμφωνεί εντέλει στη συγκρότησή του με ένα εντελώς απροβλημάτιστο «παγκοσμιοποιημένο» κοινωνικοοικονομικό σύστημα– δεν θα μπορούσε να καταστεί ευλογοφανές ούτε για μια στιγμή. Μόνο η «τελείως παράλογη» μεθοδολογία της αφαίρεσης της διανομής από την αναγκαία βάση της τής (αθεράπευτα μεροληπτικής) παραγωγής μπορεί να δημιουργήσει τη μυθολογία μιας *σύμφωνης με το δίκαιο κοινωνίας*, ενώ διατηρεί απολύτως άθικτους τούς *δομικά επιβαλλόμενους* διακριτικούς προσδιορισμούς της. Εξάλλου, η πιο σημαντική διάσταση της *ίδιας της διανομής*, όταν θεωρηθεί στη διαλεκτική πληρότητά της –το απόλυτο ταμπού σχετικά με την πρωτογενή διανομή των μέσων και των υλικών της παραγωγής στην αποκλειστική ιδιοκτησία των προσωποποιήσεων του κεφαλαίου– εξαλείφεται από (θα μπορούσε ορθά να ειπωθεί: περνά λάθρα εκτός του) το «τελείως παράλογο» προστατευτικό ενδιαφέρον σχετικά με την ακρωτηριασμένη «διανομή» των καταναλωτικών προϊόντων, σαν αναπόσπαστο μέρος των μυστικοποιήσεων που προέρχονται πρόσφορα από τη «σκοπιά της αστικής κοινωνίας».

Ωστόσο, παρά τις όποιες μεθοδολογικές και ιδεολογικές μυστικοποιήσεις, η θεμελιώδης υποκείμενη αντίφαση δεν μπορεί να εξαλειφθεί από το σύστημα. Αντιθέτως, ολόένα βαθαίνει και εντείνεται, έτσι ώστε αργά ή γρήγορα θα πρέπει να τύχει προσοχής στην ίδια την πραγματικότητα. Διότι δεν γίνεται εδώ λόγος για ένα περι-

φρειακό ή περιθωριακό γνώρισμα, αλλά για μια κεντρική αντίφαση του κεφαλαιοκρατικού συστήματος στην ολότητά του: αυτή μεταξύ της *τάσης προς την αυξανόμενη κοινωνικοποίηση και παγκόσμια ολοκλήρωση της παραγωγής* και της *άθικτης ιδιωτικής ιδιοποίησης* του συνολικού κοινωνικού προϊόντος, συμπεριλαμβανομένων, ασφαλώς, των δυνητικά ολοένα και πιο πανίσχυρων μέσων παραγωγής που επινοούνται μέσω της επιστήμης της συνολικής κοινωνίας και απαλλοτριώνονται μονόπλευρα για να υποταχθούν στις αυτοεπεκτεινόμενες ανάγκες και προσδιορισμούς του κεφαλαίου.

Κανένας δεν θα μπορούσε (ή ίσως δεν θα επιθυμούσε) να αρνηθεί σήμερα ότι η «*παγκοσμιοποίηση*» –ανεξαρτήτως της κατά κανόνα πραγμάτευσής της ως κάτι του συρμού– ανήκει στις «*μέχρι σήμερα πιο αναπτυγμένες κοινωνικές (από αυτήν τη σκοπιά, πιο γενικές) σχέσεις*», με τα λόγια του Μαρξ, αν και οι ιδεολόγοι του κεφαλαίου είναι αναμφιβόλως πιθανό να αρνηθούν τον αντιφατικό χαρακτήρα της. Παρ' όλα αυτά, το σοβαρό πρόβλημα είναι ότι η πραγματικά υφιστάμενη τάση της παγκοσμιοποίησης δεν μπορεί να προσαχθεί σε μια ιστορικά βιώσιμη ολοκλήρωση λόγω της θεμελιώδους αντίφασης μεταξύ της σημαντικά αυξανόμενης κοινωνικοποίησης της παραγωγής και της ολοένα αποκλειστικής –στην τελική τάση της *μονοπωλιακής/μπερλιαλιστικής καταστροφικής*– ιδιοποίησης/απαλλοτρίωσης όλων των διαστάσεων της, συμπεριλαμβανομένης της παραγωγικής βάσης της.

Ούτε θα πρέπει να είμαστε αρκετά εύπιστοι για να αποδεχτούμε τη βολική προπαγανδιστική διαβεβαίωση σύμφωνα με την οποία η «*παγκοσμιοποίηση*» είναι ένας ριζικά νέος τύπος ανάπτυξης σαν αποτέλεσμα της οποίας θα ζούμε ευτυχείς σε όλο τον κόσμο από τούδε και στο εξής. Στην πραγματικότητα, είναι αξεχώριστη από μια ζωτική κατηγορία της συνολικής ανάπτυξης του συστήματος, και με αυτόν τον τρόπο είναι τόσο παλιά όσο το ίδιο το βιομηχανικό κεφάλαιο. Συγκεκριμένα, την αδυσώπητη τάση προς τη *συγκέντρωση και τη συγκεντροποίηση του κεφαλαίου*²¹. Στην πράξη, το ξεδίπλωμα *μονοπωλιακών αναπτύξεων* εν γένει δεν είναι καθόλου κατανοητό χωρίς αυτήν την κατηγορία. Επιπλέον, ακόμα και ο μονοπωλιακός τύπος της ανάπτυξης δεν είναι και τόσο νέος όσο υποθέτει συχνά ο κόσμος. Διότι ο Μαρξ έχει εξάρει στα *Grundrisse*, ήδη το 1857, ότι «*Άλλο παράδειγμα για τη διαφορετική θέση που κατέχουν οι ίδιες κατηγορίες σε διαφορετικές κοινωνικές βαθμίδες: Μια από τις πιο πρόσφατες μορφές της αστικής κοινωνίας είναι οι μετοχικές εταιρείες. Εμφανίζονται όμως και στις αρχές της αστικής κοινωνίας, στις μεγάλες προνομιούχες μονοπωλιακές [εμπορικές] εταιρείες*»²².

Ως εκ τούτου, για παράδειγμα, η μονοπωλιακή προνομιούχος και στρατιωτική υποστηριγμένη Εταιρεία Ανατολικών Ινδίων τού αρκετά απόμακρου παρελθόντος ήταν ένας προφανής πρόδρομος, ακόμα και σκαπανέας του αποικιακού μπερλιαλισμού. Οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι του 20ού αιώνα αντιπροσωπεύουν μια αδιάφυστη υπόμνηση της προβαλλόμενης «*ολόπλευρα ευεργετικής*» φύσης τέτοιων ανα-

πτύξεων. Ούτε θα πρέπει βεβαίως οποιοσδήποτε να ενδίδει σε φαντασιώσεις σχετικά με τη συνεχιζόμενη τάση της «παγκοσμιοποίησης», ενώ αφαιρεί από τις βαθιές αλληλοσυνδέσεις της με τις πιο αδίστακτες μορφές της ιμπεριαλιστικής κυριαρχίας στις επιδιώξεις της, συμπεριλαμβανομένης της αποφασιστικότητας των συντριπτικά κυρίαρχων δυνάμεών της να επισπεύδουν, εφόσον και όποτε τους εξυπηρετεί, ακόμα και *γενοκτονικούς πολέμους*, πάνω στο πρότυπο του ιμπεριαλιστικού παρελθόντος.

Ο μαρξικός αναπροσανατολισμός της μεθόδου είναι ζωτικά σημαντικός από όλες αυτές τις απόψεις. Διότι οι σοβαρές και παγκόσμια εντεινόμενες αντιφάσεις της κοινωνικής μας διάταξης δεν μπορούν να αφεθούν υπό το στρώμα της μεθοδολογικής και ιδεολογικής μυστικοποίησης. Η ασυμφιλίωτη αντίφαση μεταξύ της κοινωνικοποίησης και της ιδιοποίησης της παραγωγής –που εντοπίζεται υπογραμμίζοντας έντονα ότι «η εποχή που παράγει τη σκοπιά του απομονωμένου ατόμου είναι επίσης ακριβώς αυτή των μέχρι σήμερα πιο αναπτυγμένων κοινωνικών (από αυτή τη σκοπιά, γενικών) σχέσεων στις οποίες το άτομο μπορεί να εξατομικευτεί μόνο μέσα στην κοινωνία» –πρέπει να λυθεί με έναν ιστορικά βιώσιμο τρόπο. Δηλαδή: φέροντας τον κοινωνικό μεταβολισμό στην ολότητά του, συμπεριλαμβανομένης της ικανοποίησης των γνήσιων αναγκών των ατόμων, να ευθυγραμμιστεί πλήρως με την αναγκαία κοινωνικοποίηση της παραγωγής και να πραγματοποιηθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να ελεγχθεί κατάλληλα από τα ίδια τα ελεύθερα συνεταιρισμένα κοινωνικά άτομα.

Ο μοναδικός δυνατός τρόπος για την επιτυχή επίτευξη αυτού του ιστορικού καθήκοντος είναι μέσω της θέσπισης και παγίωσης του γνήσια *κοινού συστήματος* τόσο της παραγωγής όσο και της κατανάλωσης, στο διαλεκτικό τους αδιάσπαστο το ένα από το άλλο, όπως υποστηρίχθηκε πάντα από τον Μαρξ. Δεν μπορεί να υπάρξει καμία «συμβιβαστική λύση» επ' αυτού του σημείου, όπως καταδεικνύεται ολοφάνερα από την πλήρη αποτυχία όλων των μεταρρυθμιστικών προσπαθειών στο παρελθόν που είχαν συλληφθεί με βάση τη μεθοδολογική σκοπιά και υπό το πνεύμα μιας ιστορικά αβάσιμης «αστικής κοινωνίας».

Ένα από τα σημαντικότερα μεθοδολογικά ζητήματα από αυτήν την άποψη αφορά τη μεροληπτική παραποίηση και τη μυστικιστική προβολή των κεφαλαιοκρατικών ανταλλακτικών σχέσεων πίσω στο απόμακρο παρελθόν.

Είναι ασφαλώς σίγουρο ότι κανένα είδος κοινωνικού βίου δεν μπορεί να συλληφθεί σε οποιοδήποτε επίπεδο συνθετότητας χωρίς *κάποια μορφή* ανταλλακτικής σχέσης. Στην πραγματικότητα ο όρος «κοινωνικό» είναι υπό μια έννοια συνώνυμος με αυτή. Το «μοναδικό» ερώτημα είναι: τι πρέπει να κατανοηθεί με τον όρο *ανταλλαγή* σαν γνήσια αδιαχώριστη από τον ίδιο τον κοινωνικό βίο. Αυτό είναι που κρίνει εντέλει το ζήτημα όταν γίνεται λόγος για την αναγκαία *ιστορική βιωσιμότητα* της *ηγεμονικής εναλλακτικής* στην κοινωνική μεταβολική διάταξη του κεφαλαίου.

Ωστόσο, το σημαντικό ζήτημα είναι ότι οι ανταλλακτικές σχέσεις υπό την εξουσία του κεφαλαίου υπόκεινται στην τυραννία του νόμου της αξίας. Οι αλλοτριωτικές και αυστηρά περιοριστικές συνέπειες για τα ανθρώπινα όντα –όπως η κυριαρχία ακόμα και των στοιχειωδών αναγκών αμέτρητων εκατομμυρίων, που εξαρτώνται από χρηστικές αξίες για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους, και της κεφαλαιοκρατικά επιβαλλόμενης αναγκαιότητας της νομιμοποίησης αυτών των αναγκών ως χρηστικών αξιών σε μια σκληρή υποταγή στην παραγωγή επικερδών ανταλλακτικών αξιών– συνιστά την αναπόφευκτη συνέπεια αυτού.

Στην πραγματικότητα το κεντρικό νόημα του όρου «ανταλλαγή» αναφέρεται στην αναπόφευκτη *μεταβολική ανταλλαγή* της ανθρωπότητας *με τη φύση*, από τη μια μεριά, και στις ανταλλακτικές σχέσεις των *επιμέρους ατόμων μεταξύ τους*, από την άλλη. Αυτό ισχύει ανεξαρτήτως ποια θα μπορούσε να είναι η ιστορικά συγκεκριμένη μορφή που απαιτείται για να πραγματοποιηθούν οι επιθυμητοί σκοποί της κοινωνικής αναπαραγωγής της ανθρωπότητας.

Με αυτή τη θεμελιώδη έννοια, το νόημα της κατηγορίας της ανταλλαγής είναι αδιαχώριστο από αυτό της ιστορικά αναγκαίας *μεσολάβησης*, υποδεικνύοντας καθαρά το χαρακτήρα *διαδικασίας* αυτού που διακυβεύεται. Σε οξεία αντίθεση, υπό την τυραννία του νόμου της αξίας, είμαστε αντιμέτωποι από τους φετιχιστικούς/πραγματοποιημένους προσδιορισμούς της *εμπορευματικής ανταλλαγής*. Διότι εντός του πλαισίου του κεφαλαιοκρατικού συστήματος ο μοναδικός τρόπος με τον οποίο είναι εφικτό να νομιμοποιηθούν χρηστικές αξίες που αντιστοιχούν στην ανθρώπινη ανάγκη είναι να παράγονται εμπορεύματα στην υπηρεσία της εξασφάλισης *κέρδους*, υπό την επιταγή της ολοένα επεκτεινόμενης συσσώρευσης του κεφαλαίου.

Αυτό είναι εξαιρετικά προβληματικό λόγω του ότι στην πραγματικότητα η ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών συνδέεται με την προμήθεια αγαθών ή *προϊόντων*, είτε σαν *αντικείμενα* είτε σαν *υπηρεσίες* και όχι σαν *εμπορεύματα*. Ωστόσο, υπό την εξουσία του κεφαλαίου το νόημα των «προϊόντων» διαστρεβλώνεται κατάφωρα. Διότι μπορούν να νομιμοποιηθούν εντός του πεδίου παραγωγής και διανομής του κεφαλαιοκρατικού συστήματος μόνο σαν *εμπορευματοποιημένα προϊόντα*, είτε είναι αντικείμενα είτε υπηρεσίες. Και το χειρότερο απ' όλα: ακόμα και η άσκηση της *εργασιακής δύναμης*, και μέσω αυτής η επιβίωση της *ζωντανής εργασίας* της ίδιας υπό την εξουσία του κεφαλαίου, μπορεί να αποκτήσει τη νομιμοποίησή της για την αναπαραγωγή της (δηλαδή για τη διαρκή επιβίωσή της) μόνο υπό τον όρο ότι *μετατρέπεται σε εμπόρευμα*.

Θεωρώντας τους όρους της κοινωνικής αναπαραγωγής στη θεμελιώδη σημασία τους, σαν τη μεταβολική ανταλλαγή της ανθρωπότητας με τη φύση και τις ανταλλακτικές σχέσεις των επιμέρους ατόμων μεταξύ τους, ο ρόλος που αποδίδεται στα *προϊόντα* απαιτεί κριτικό αναστοχασμό, για να μην αναφέρουμε την *εμπορευματοποίηση των προϊόντων* που πρέπει να απορριφθεί σαν ένα αποκτηνωτικό έγκλημα. Διό-

τι ακόμα και σε σχέση με τα *προϊόντα* δεν μπορούμε να αποφύγουμε το ερώτημα: πόσο δικαιολογημένοι είναι οι σκοποί για τους οποίους παράγονται όταν θεωρούνται από τη σκοπιά της γνήσιας ανθρώπινης ικανοποίησης των ελεύθερα συνεταιρισμένων ατόμων, και χωρίς να τελούν σε συμφωνία με τους αλλοτριωτικούς προσδιορισμούς των κεφαλαιοκρατικών ανταλλακτικών σχέσεων που κατ' ανάγκη τα εμπορευματοποιούν, επινοώντας και επιβάλλοντας στην κοινωνία ακόμα και τις πλέον επίπλαστες «ανάγκες» (στην πραγματικότητα επίπλαστες ορμές) όταν το απαιτούν οι όροι της κερδοφορίας.

Με αυτήν την έννοια, ο ρόλος που αποδίδεται στα προϊόντα μπορεί να συγκροτεί μόνο μια εξαρτημένη στιγμή σε αυτό το σύμπλεγμα των προβλημάτων. Η προτεραιότητα ανήκει στην ενεργό/παραγωγική πλευρά, ακόμα κι αν αυτό το γεγονός διαστρεβλώνεται σημαντικά από την κεφαλαιοκρατική μορφή της αντικειμενικοποίησης που κατ' ανάγκη προσλαμβάνει τη μορφή της αλλοτριωτικής και φετιχιστικής πραγματοποίησης. Εντούτοις, η απλή αλήθεια του πράγματος είναι ότι το κεφαλαιοκρατικό εμπόρευμα πρέπει επίσης πρώτα να *παραχθεί*, μέσω της εναλλαγής και ανταλλαγής μιας μεγάλης πολλαπλότητας *δραστηριοτήτων*, προτού να είναι ικανό να εισέλθει στην αγορά με άμεση επιδίωξη το κέρδος.

Αυτό είναι το σημείο στο οποίο μπορούμε να διαπιστώσουμε τη μεγάλη σημασία της υπεράσπισης από τον Μαξ του *κοινού συστήματος της παραγωγής και της διανομής* σαν τη μοναδική εφικτή λύση στις ανταγωνιστικές μεσολαβήσεις του κεφαλαίου και σαν τη βιώσιμη ηγεμονική εναλλακτική στην εδραιωμένη διάταξη. Διότι, σε οξεία αντίθεση με την εμπορευματική παραγωγή και των πραγματοποιημένων ανταλλακτικών σχέσεων της, ο ιστορικά καινοφανής χαρακτήρας του *κοινού συστήματος* ορίζεται μέσω του πρακτικού προσανατολισμού του προς την *ανταλλαγή των δραστηριοτήτων*, όχι απλώς των *προϊόντων*²³. Φυσιολογικά, η κατανομή των προϊόντων προέρχεται από την ίδια την κοινά οργανωμένη παραγωγική δραστηριότητα και αναμένεται να ταιριάζει με το άμεσα κοινωνικό χαρακτήρα της παραγωγικής δραστηριότητας. Το θέμα όμως είναι ότι στο κοινό σύστημα η προτεραιότητα κατ' ανάγκη κατευθύνεται στον *αυτοκαθορισμό* και την αντίστοιχη *οργάνωση των ίδιων των δραστηριοτήτων* στις οποίες τα ελεύθερα συνεταιρισμένα άτομα εμπλέκονται σύμφωνα με την ανάγκη τους σαν ενεργά και δημιουργικά ανθρώπινα όντα. Με άλλα λόγια, υπό το κοινό σύστημα η παραγωγή θα λαμβάνει συνειδητά χώρα ως αντίδραση στην ανάγκη και πάνω από όλα σε συμφωνία με τη βασική ανάγκη των ατόμων για *ανθρώπινα εκπληρωμένη βιοτική δραστηριότητα*. Και καθώς η τελευταία είναι ένα *εγγενώς ποιοτικό* ενδιαφέρον, μόνο τα *ίδια τα άτομα* μπορούν να αποτελούν τους κριτές του, εναντίον της εξιδανικευμένης «Αόρατης χείρας», που είναι απλώς μια πιο ευυπόληπτη ονομασία για την τυραννία του νόμου της αξίας του κεφαλαίου.

Η ριζική μετατόπιση από τις εδραιωμένες ανταλλακτικές σχέσεις που προσανα-

τολίζονται προς την παραγωγή και διανομή *εμπορευματοποιημένων προϊόντων*—ή ακόμα και μη πλήρως εμπορευματοποιημένων προϊόντων, όπως στον σοβιετικό τύπο συστήματος— σε ένα ποιοτικά διαφορετικό είδος, που βασίζεται στην *ανταλλαγή των δραστηριοτήτων* είναι ο μοναδικός εφικτός τρόπος να αντικαταστήσουμε την εντέλει καταστροφική ανταγωνιστική μορφή της διαμεσολάβησης της μεταβολικής ανταλλαγής της ανθρωπότητας με τη φύση και ανάμεσα στα ίδια τα άτομα από μια κοινωνικά αρμονική και ιστορικά βιώσιμη εναλλακτική. Διότι εφόσον οι δραστηριότητες είναι προκαθορισμένες από προηγούμενους παραγωγικούς στόχους, είτε αυτοί τίθενται από τις επιταγές της εμπορευματικής παραγωγής είτε από μια διακριτή πολιτική εξουσία, αντί οι ίδιοι οι στόχοι να τίθενται στη βάση των συνειδητού καθορισμών των ατόμων που εμπλέκονται στις διάφορες παραγωγικές δραστηριότητες, σε αυτήν την περίπτωση δεν μπορεί να υπάρξει καμία εγγύηση εν γένει εναντίον ανταγωνισμών που προέρχονται είτε σχετικά με τη διανομή των προϊόντων είτε σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο οι δραστηριότητες αποδίδονται στα παραγωγικά άτομα με την υπαγωγή τους στους προοδεδομένους παραγωγικούς στόχους. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο δεν μπορεί να υπάρξει καμία «συμβιβαστική λύση» μεταξύ της ανταγωνιστικής μορφής της κοινωνικής αναπαραγωγής και του κοινού συστήματος.

Ένας άλλος ζωτικός λόγος για την εδραίωση του κοινού συστήματος που υποστηρίχθηκε από τον Μαρξ είναι η αθεράπευτη *σπατάλη* όλων των δυνατών συστημάτων παραγωγής και διανομής που δεν προσανατολίζονται προς τη συνειδητά επιλεγμένη βιοτική δραστηριότητα των συνεταιρισμένων ατόμων. Δηλαδή, τα κοινωνικά άτομα που ανταλλάσσουν ελεύθερα τις δραστηριότητές τους μεταξύ τους στη βάση όχι του ιεραρχικού καταμερισμού, αλλά στην *ουσιωδώς ισότιμη οργάνωση της εργασίας*, σύμφωνα με ένα *περιεκτικό σχέδιο* που τίθεται από τα ίδια τα άτομα.

Είναι γενικά αποδεκτό ότι μέσω της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων της κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένης της μεγάλης προόδου της επιστήμης, η δυνατότητα υπέρβασης της σπάνης είναι ανοιχτή για την ανθρωπότητα. Ωστόσο, η μακράιωνα προβλεφθείσα παραγωγή της αφθονίας είναι αναγκασμένη να παραμένει *αφηρημένη δυνατότητα* χωρίς επαρκή τρόπο παραγωγής και διανομής, ο οποίος είναι εφικτός μόνο υπό το κοινό σύστημα. Για να μετατρέψουμε την αφηρημένη δυνατότητα της κοινωνίας της αφθονίας στη *δημιουργική της πραγματικότητα* απαιτείται ο αναπροσανατολισμός της διαδικασίας της κοινωνικής αναπαραγωγής σαν σύνολο με έναν τέτοιο τρόπο ώστε τα κοινά παραγμένα αγαθά και υπηρεσίες να δύνανται να *μοιράζονται πλήρως* και όχι να *σπαταλούνται ατομιστικά* από όλους αυτούς που συμμετέχουν στην άμεσα κοινωνική παραγωγή και κατανάλωση, διότι επιλέγουν και ελέγχουν θετικά την ίδια τη δραστηριότητά τους. Χωρίς αυτό το είδος της συνειδητής αυτορύθμισης, οι πλουτοπαραγωγικές πηγές ακόμα και της πλουσιότερης δυνατής κοινωνίας θα πρέπει να παραμένουν παγιδευμένες εντός του *φαι-*

λου κύκλου της αυτοανανεούμενης και αυτοεπιβαλλόμενης σπάνης, ακόμα και από την άποψη των απεριορίστων ορμών σχετικά περιορισμένων ομάδων ατόμων, για να μην συνυπολογίσουμε την ολότητα των ατόμων.

Σε αυτό το σημείο αρομόζουν δύο σχόλια. Πρώτον, ότι στο πεδίο της πολιτικής οικονομίας και φιλοσοφίας ο κοινωνικός καθορισμός της μεθόδου την εποχή του κεφαλαίου κινείται *τελείως αντίθετα* με όλα αυτά, *διαϊωνίζοντας* τις ιστορικά εδραιωμένες, και απόκοσμοϊστορική άποψη κατ' ανάγκη παροδικές, ανταλλακτικές σχέσεις του κεφαλαιοκρατικού συστήματος και μέσω της λατρείας του απομονωμένου ατόμου που τελεί σε συμφωνία μαζί του, η οποία προκαλεί σύγχυση. Ως εκ τούτου, η διαρκής εμπλοκή με το έργο της κριτικής απομυστικοποίησης παραμένει ένα προκλητικό καθήκον για εμάς.

Και το δεύτερο σχόλιο που πρέπει να προστεθεί είναι ότι ο μαρξικός αναπροσανατολισμός της μεθόδου αποκαθιστά το αδιαχώριστο των μεθοδολογικών όψεων των προβλημάτων που αντιμετωπίζουμε με βάση την ουσιαστική διάστασή τους. Διότι αντίθετα με το συχνό θεωρητικό και φορμαλιστικό χωρισμό της μεθόδου από τα σύνθετα ζητήματα και αντιφάσεις του κοινωνικού βίου –που νομιμοποιούνται συνηθέστατα θεωρητικά πάνω στη βάση ότι η αποσαφήνιση των σύνθετων μεθοδολογικών σημείων συνεπάγεται την έρευνα των πλέον διαμεσολαβημένων απόψεων του φιλοσοφικού λόγου– δεν σημαίνει και δεν μπορεί να σημαίνει ότι τα προβλήματα της μεθόδου ασχολούνται λιγότερο με τα ζωτικά *ουσιαστικά* ζητήματα του κοινωνικού βίου. Τουναντίον, συχνά ισχύει το αντίθετο, υπό την έννοια ότι μέγιστες μεθοδολογικές δυσκολίες και περιπλοκές πηγάζουν ακριβώς από την ακραία κοινωνικοοικονομική συνθετότητα και αντιφατικότητα των διακυβευόμενων ζητημάτων, απαιτώντας μια ριζικά κριτική εκτίμηση των ίδιων των ουσιαστικών ζητημάτων προκειμένου να είμαστε ικανοί να καταπιαστούμε με τη μεθοδολογική τους διάσταση. Ο μαρξικός αναπροσανατολισμός της μεθόδου που εξετάστηκε σε αυτό το τμήμα αποτελεί ένα παραστατικό παράδειγμα με ποιο τρόπο μπορούμε να επαναφέρουμε πλήρως στη ζωή ακόμα και τα πιο σύνθετα και στον παραδοσιακό φιλοσοφικό λόγο απρόσιτα αφηρημένα μεθοδολογικά προβλήματα εφόσον τα αποσαφηνίσουμε πάνω στη βάση της ζωτικής αλληλεξάρτησης των θεμελιωδών διαστάσεών τους.

Μετάφραση: Θωμάς Νουτσόπουλος

Σημειώσεις

1. K. Marx, *A Contribution to the Critique of Political Economy*, Lawrence & Wishart, London, 1971, σ. 21.
2. Ο Μαρξ κάνει λόγο απ' αυτή την άποψη σχετικά με «μια απόλυτα αναγκαία πρακτική προκείμενη, λόγω του ότι χωρίς αυτή η στέρηση, η *χρεία*, καθίσταται απλώς γενική, και με τη *χρεία* ο αγώνας για τα αναγκαία θα ξεκινούσε εκ νέου και κατ' ανάγκη θα αποκαθίστατο όλη η παλαιά σχαμένη υπόθεση». K. Marx/F. Engels, *Collected Works* [MECW], τόμ. V, σ. 49.
3. Marx, ό.π., σ. 21.
4. *Θέσεις για τον Φόνερχμπαχ*, σφ. 3.
5. MECW, τόμ. 5, σ. 52.
6. Στο ίδιο.
7. Στο ίδιο, σ. 87.
8. Βλ. το βιβλίο μου *Marx's Theory of Alienation*, που εκδόθηκε πρώτη φορά από το Merlin Press, στο Λονδίνο το 1970.
9. Για μια πιο λεπτομερή συζήτηση αυτών των προβλημάτων βλ. Κεφάλαιο 4 στο βιβλίο μου, *Beyond Capital*, The Merlin Press, London 1995, ιδιαίτερα σ. 108-118 και 132-141.
10. Marx, *A Contribution to the Critique of Political Economy*, σ. 20.
11. Στο ίδιο, σ. 21.
12. Adam Smith, *The Wealth of Nations*, Adam & Charles Black, Edinburgh 1863, σ. 273.
13. Στη *Φιλοσοφία του δικαίου*, σ. 222. Υπάρχει ακόμα και μια δόση κυνισμού σε σχέση με τις πραγματικές καταστροφικές λειτουργίες του «ηθικού κράτους», συμπεριλαμβανομένης της εξιδανίκευσης των πολέμων του, όταν –γλευάζοντας την ευσεβή προβολή του Καντ περί της «αιώνιας ειρήνης»– συμπεραίνει ότι «η διαφθορά στα έθνη θα είναι το αποτέλεσμα μιας παρατεταμένης, πολύ δε μάλλον μιας “αιώνιας” ειρήνης». Στο ίδιο, σ. 210.
14. J. S. Mill, *Principles of Political Economy*, σ. 199-200.
15. K. Marx, *Grundrisse*, σ. 832-833 (όλα τα χωρία από το εν λόγω έργο παρατίθενται από την ελληνική έκδοση του έργου, K. Μαρξ, *Βασικές γραμμές της κριτικής της πολιτικής οικονομίας*, μτφρ. Δ. Διβάρης, Στοχαστής 1989).
16. Η τελική 11η θέση του Μαρξ για τον Φόνερχμπαχ.
17. K. Marx, *Grundrisse*, σ. 172
18. Στο ίδιο, σ. 171-172.
19. Αυτό είναι το σημείο όπου μπορούμε να διαπιστώσουμε τη συνάφεια της οξείας κριτικής του Μαρξ στη μη διαλεκτική αντίθεση των δύο του Τζων Στιούαρτ Μιλ.
20. Στο ίδιο, σ. 83-84.
21. Ο Μαρξ περιγράφει τη διαδικασία της συγκεντροποίησης του κεφαλαίου σαν την απαλλοτρίωση πολλών κεφαλαιοκρατών από τους λίγους, υπογραμμίζοντας την ίδια στιγμή επίσης τις σημαντικές επιπτώσεις αυτής της διαδικασίας για την κοινωνικοποίηση της παραγωγής σε παγκόσμια κλίμακα. Την εκθέτει με τον ακόλουθο τρόπο: «Αυτή η απαλλοτρίωση πραγματοποιείται μέσω της δράσης των εγγενών νόμων της ίδιας της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής, μέσω της *συγκεντροποίησης του κεφαλαίου*. Ένας κεφαλαιοκράτης σκοτώνει πάντα πολλούς. Χέρι χέρι με αυτή τη συγκεντροποίηση ή αυτήν την απαλλοτρίωση πολλών κεφαλαιοκρατών από λίγους, αναπτύσσεται σε όλο και πιο εκτεινόμενη κλίμακα η *συνεργατική* μορφή της εργασιακής διαδικασίας, η συνειδητή τεχνική εφαρμογή της επιστήμης, η μεθοδική καλλιέργεια του εδάφους, η μετατροπή των εργαλείων της εργασίας σε εργαλεία της εργασίας που δύνανται να χρησιμοποιηθούν μόνο από κοινού, η εξοικονόμηση όλων των μέσων της παραγωγής μέσω της χρήσης τους σαν μέσα παραγωγής συνδυασμένης, κοινωνικοποιημένης εργασίας, η εμπλοκή όλων των λαών στο δίχτυ της πα-

γκόσμιας αγοράς και, με αυτή, ο διεθνής χαρακτήρας του κεφαλαιοκρατικού καθεστώτος». *Capital*, τόμ.1, σ. 763.

22. Marx, *Grundrisse*, σ. 108.

23. Όπως τίθεται από τον Μαξ στα *Grundrisse*, σ. 171: «Ο κοινός χαρακτήρας της παραγωγής θα καθιστούσε το προϊόν σε ένα κοινό, γενικό προϊόν εξαγωγής. Η ανταλλαγή που λαμβάνει χώρα αρχικά στην παραγωγή—που δεν θα ήταν μια ανταλλαγή ανταλλακτικών αξιών αλλά δραστηριοτήτων—καθορισμένη από κοινές ανάγκες και κοινούς σκοπούς—θα περιλάμβανε εξαγωγής τη συμμετοχή των ατόμων στον κοινό κόσμο των προϊόντων».

